هندستانده بر فرنگی ایله بخارالی بر مدّرس نڭ
نیچه مسئله لر هم اصول جدیده خصوصیده قیلگان

مناظره

سی

محرری: فطرت

مترجمی: معلّم حاجی معین ابن شکر الله سمرقندی

ناشری: تورکستان کتبخانه‌سی

برنچی طبع

تکرار طبعی مترجم شرکتیله ناشرلریگه مخصوص در

سنه ۱۳۳۱ هجری
۱۹۱۳ ملادیه

ТАШКЕНТЪ.
Типо-Литографія В. М. Ильина.
1913 г.

835
224

«تورک یوردی» اداره‌سینه هدیه در،

هندستانده بر فرنگی ایله بخارالی بر مدرس‌نینگ
نیچه مسئله‌لرهم اصول جدیده خصوصیده قیلگان

مناظره

سی

محرری: فطرت

مترجمی: معلم حاجی معین ابن شکرالله سمرقندی

ناشری: ترکستان کتبخانه‌سی

برنچی طبع

تکرار طبعی مترجم شرکتیله ناشرلریگه مخصوص در

سنه ۱۳۳۱ هجری
۱۹۱۳ ملادیه

4743
A3397
TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ

ТАШКЕНТЪ.
Типо-Литографія В. М. Ильина.
1913 г.

مترجمدن:

موندن ایکی یل ایلگاری، بخارالی «فطرت» افندی
نینک اثریدن «مناظره» اسملی فارسیچه بر رساله مطبوعه
قولومگه توشوب مُنْدَرجه‌سی نهایتده عبرتلی بولگان اوچون،
تورکستانلی تورك قارینداشلرم مستفید بولسونلر دیب،
مذکور رساله‌نی تورکستان شیوهٔ تورکیه‌سیده ترجمه ایلاب،
وبعض حاجت بولگان اورونلریگه اوز طرفمدن ایضاحات
بیروب، (تورکستان ولایتی‌نینک گزیتی)ده درج و نشر
قیلدرمش ایدم. بو یل بر نیچه یار و دوستمنینک دلالت
وخواهشلرینه بناءً، علحیده رساله صورتیده ترتیب ایدوب
باسدرمق اوچون «تورکستان کتبخانه‌سیی»گه تاپشوردم.

حاجی معین

بسم الله الرحمن الرحیم

فرنگی - احوالگز نچوك؟ مدرّس - الحمد لله یخشی.

فرنگی - جنابگز قیو مملکتدن؟ مدرّس - بخارای شریفدن.

فرنگی - قایده بارورسز؟ مدرّس - بیت الله غه.

فرنگی - بخاراده نمه ایش قیلور ایدگز؟

مدرّس - اهل علمدن بولگانم اوچون مدرسلك قیلور ایدم.

فرنگی - بخارا قندای جای در؟

مدرس - بخارای شریف کته شهر وهم معدن علوم متکاثره منبع فواکه متوافره در.

فرنگی - بخارانگ شریفلگی علمنی کوبلگیدنمی؟ یا که میوه نگ برکتیدنمی؟

مدرّس - من بولرنگ هر برینی بر علّت مستقلهٔ شرافت دیب بیله من.

فرنگی - میوه سی کوبلگی سببلی بر مملکتنی شریف دیمك توزوك بولمسه کیراك.

مدرّس - کوب یخشی سز کثرت علومنی علّت شرافت دیب بیلگز.

فرنگی - توزوك. امّا بر مملکتنگ قوّهٔ علمیّه سینی بیلمك آنگ افراد علماسینی بیلمکگه موقوف در. ایندی بیورگز بخارانگ نفوسی قانچه در؟

مدرس - برادر! من بر اشلك آدم ایدم. بخارا کوچه لریده یوروب آدملرنگ عددینی ساناگانم یوق.

فرنگی - ماشاالله من سزگه موندای بر تکلیف ایتمدم. مگر سزنگ مملکتده (جغرافیا) اوقومایلرمی؟

مدرس - منکه مدرس ایدم. کیچه لرده درس کوروب کوندوزده درس ایتور ایدم. قچان قولوم تیگیبدرکه موندای «حکایت» کتابلرینی اوقوگان بولسه م. موندای کتابلر (قصه خوان) کشیلرده بولادور.

فرنگی - (جغرافیا) حکایت کتابی ایماس، بلکه اول کوب فائده
لك علم بولوب بر نیچه قسملرنی شامل درکه بر قسمی (استاتستیق)
آتاله در. بو قسمیده مملکتلرنگ نفوسی بیان قیلنور. سز
بیلمساگز من ایتورمن: بخارا تقریباً ایکی میلیون نفوسلك
بر مملکت درکه آنگ یتمش مگ نفری شهر ایچیده بولوب
باشقه سی اطرافده در. ایندی بیورگز اوشال ایکی میلیون
نفوس نگ بارچه سی اهل علم می؟

مدرس - یوق بارچه سی اهل علم ایماس. بارچه سی اهل علم
بولوشی ممکن هم ایماس چونکه همه آدم ملا بولگان حالده
باشقه کسب لر معطل یعنی بوش قالور.

فرنگی - بولمسه یاریمی ملامی؟ مدرس - یوق.

فرنگی - یوقسه تورتدن بری ملامی؟

مدرس - اوشال ۷۰ مینگ شهریدن باشقه سی عوام در.

فرنگی - بو عوام لرنگ لااقل خط وسوادلری بارمی؟

مدرس - ایوای! بزلر بولرنی آدم حساب قیلمایمز. خط وسواد
لك لری ایسه یوق درجه سیده آزدر. اوشال یتمش مگ
نفر شهریلرنگ احوالیدن سوراگز.

فرنگی - ییتمش مگ نفر شهری نگ بارچه سی ملامی؟

مدرس - یوق. فرنگی - یاریمی ملامی؟

مدرس - یوق. بخارانگ احوال علمیّه سی اوشبودن عبارت درکه:
مثلاً بر صنفی سوداگر، برجاعه سی دوکاندار وبقال، بر
گروهی چایفروش، بعضیسی مشکاب، وبعضیسی گدا، بر
دسته سی بیکار، وبر فرقه سی اهل علم در.

فرنگی - سزنگ بو ایتکانگزچه اوشال ییتمش مگ نفر شهری
نگ یگرمه قسمیدن بر قسمی اهل علم بولسه کرك؟

مدرس - بارك الله تاپدگز.

فرنگی - بس بو اون توقوز قسمی نگ خط وسوادلری بارمی؟

(اوشبو صحیفه دن باشلاب، «مدرس»گه «م»، «فرنگی»گه «ف» اشارة قویولدی)

مدرس - بعضیسینینگ خط وسوادی بار.

ف - امید قیلورمن: هزل وشوخی قیلمای توغری جواب بیرساگز ایدی؟

م - هرنمه دیدم توغری در، مبالغه ویا شوخی ایمس.

ف - عجبا! بخارا معدن علم دیمش ایدگز، حالبوکه هیچ علم یوقدر؟ (کوسهٔ سقالی کته) یاکه (بهشت نا آباد) دیمک کبی بو مسمی‌سز اسم‌دن نمه فائده بار؟ دنیاده شوندای مملکت بارموکه پادشاهی ایله رعیه‌سی بردین ده بوله توروب جبرسز اهالی‌سی اوقو یازو و ضروریات دینی‌سیدن بی خبر قالگان بولسون؟ مدرّس افندی! سز مرحمت قیلوب ایتورسزکه: (اگر همه آدم تحصیل علم ایله مشغول بولسه باشقه اش وکسبلر بوش قالور) ایندی سز کبی ملانینگ عقیده‌سی شوندای بولگان حالده، اوزگه‌لرنینگ عقیده‌لری نمه‌دن عبارت بولسون؟

م - بلی منی عقیده‌م اوشبو در، وطنداشلرمنینگ اعتقادی هم البته شوندای در، درواقع اگر بارچه کشیلر علم ایله شغللانسه اوزگه کسب وکارلر بوش قالوب سوگره باره باره دنیا خراب بولوب کیتار.

ف - بو عقیده‌لرگز مطلقا باطل در. م - نمه اوچون؟

ف - اوشبونینگ اوچوندرکه: اگر بالفرض تعمیم علوم ومعارف ایله دنیا خراب بولسه ایدی پیغمبرگز: (اُطلبوا العِلمَ وَلو بالصّین)، (اُطلُبوا العِلمَ مِنَ المَهدِ الی اللَّحدِ) و (طَلَبُ العِلمِ فریضةٌ علی کلّ مُسلمٍ ومُسلمةٍ) حدیث پرحکمتلری ایله بارچه امتینی تحصیل علمغه دعوت قیلماسلر ایدی. (بیت):

علمنگ علوّ قدرینی بروجه بهترین

اثبات ایتار شهادت هَل یَستَوی الّذین

افسوس‌که سز مسلمان طائفه‌سی علم‌دن غایت آلیس کیتدگز. فقط الفاظ قرآن‌نی اوقوب ثوابینی آتا وبابالرگز ارواحیغه باغشلاملک‌نی بیلورسز. اما اویلامایسزکه: بو مجموعهٔ مبارکنی، حکیم مطلق الله ذی الجلال نه سببلی ونه حکمت‌گه مبنی بنده لرغه یبارمشدر؟ البته بونک اسراری باردر. لازم‌که: دقت قیلایلوک. بارچه او امرینی بر جای کیلتوروب جمله نواهی‌سیدن پرهیز قیلایلوک. بز فرانسوز وجمله آوروپالیلر قرآنگزنی قندای نرسه ایدیکنی بیلمک اوچون بردفعه نظر تعمق ایله اوقوب نافع لگین آگلاب بعض او امریغه عمل قیلدوک. منه آز گنه مدتده شونچه ترقیات فوق‌العاده‌گه ایرشدوک. امّا سز مسلمانلر قرآنگزنی احکام سعادت انجامیدن غافل قالوب، حکمت آئین خبرلری‌نک مضمونیدن بهره آلمای منه شول جهالت ـ تنزل ـ مذلت قودوقیگه توشدگز. عفو قیلگز مطلبمز دائره‌سیدن چقدوک. طلبه لرگز قیو علم‌لردن قندای تحصیل قیلورلر؟

م ـ ها درواقع مکتب کورمگان کشیلر خیلی بی عقل بولور ایمشلر. (الحمد لله علی دین الاسلام).

ف ـ رجا ایتارمن بو سوزلرنی قویوب بیورگز: اول مکتبی‌که من آنی کورماقم ایله عقل‌لک وکورماسلگم ایله عقلسز سانالورمن قندای نرسه‌در.

م ـ مکتب بر جایدرکه اونده برمعلم یعنی بالالرنی اوقوتگوچی کشی توراد‌ر. بالالر ایسه خط وسواد چقارمک اوچون یتی یلدن تا اون یلگچه اوقوب سوگره ایسته‌سه‌لر مدرسه‌ده باروب درس اوقیلر. یاکه باشقه برار کسب وکار قیلوب یورارلر.

ف ـ مدرسه‌ده نیچه یل درس اوقیلر؟

م - یگرمه یل، هر یلده آلتی آی درس اوقیلر .

ف- نمه اوچون هر یلده آلتی آی درس اوقومایلر؟ بو آلتی آیده نمه اش قیلورلر؟

م - بو آلتی آیده صحراده باروب اماتچیلک قیلوب (افتتاح) اوچون آقچه تاپالر .

ف- ایندی مشکلمز ایکی‌ته بولدی . (افتتاح)غه قندای مصارف بار؟

م - ملا بچه‌لر، هر یل درس باشلاماق اوچون استاذلری حضوریده یگرمه تنگه (اوچ صوم) دن تا بیش یوز تنگه (یتمش بش صوم)غچه آقچه تقدیم ایتارلر .

ف- ها آنگلادم، مگر استاذلری نگ وظائف (مواجب) معیّنه‌سی یوق ایمش .

م - بار .　　　　ف- قانچه ؟

م - برنچی درجه‌ده بولگان علمامزدن (آخوند) حضرتلری نگ وقفدن وظیفهٔ معینه‌سی یلده یگرمه بیش مگ تنگه (٣,٧٥٠ صوم) در . اگر یخشی غنه ملا بولسه (مهرانه) دن هم یلده اون مگ تنگه (١,٥٠٠ صوم) آلور .

ف- بوسوزگز اوّلگی سوزگزدن زیاده‌راق کوزومغه عجیب کوروندی، اوّل دیدگزکه: (اگر یخشی غنه ملا بولسه). اوزی مرتبهٔ اعلاده توروب یخشی ملا بولماسلگی ممکن می؟ ینه دیسزکه: (مهرانه‌دن هم یلده اون مگ تنگه آلور). بونگ معناسی نمه؟ سزنگ مملکتده (مهرانه) دیب قندای آقچه‌نی دییلور؟

م - برادر، سز دشت ودالاده اوسگان کشیگه اوخشایسز. دنیانگ راه ورسمینی هم بیلمای ایکانسز . بخاراده (مأخذ) یعنی آخوندلک، اعلملک، مدرسلک مرتبه‌لری . قاضی کلان

واسطه‌سی ایله جناب عالی امیر بخارا طرفیدن بیریلور. اوشبو طریقه‌ده‌که: مذکور قاضی کلان هرکمنی بر (مأخذ) گه لایق کورسه، جناب عالی‌غه عرض قیلور، سوگره آنی اسمیغه جناب عالی طرفیدن (یرلیغ) کیلور.

ف- قاضی کلان هرکمگه لیاقتنچه مأخذ عرض قیلغان صورتده علمسز کشی آخوندلك مرتبه سیغه قنداي چقار؟

م- مشتبه آگلادگز. هرکمنی لایق کورسه، نه‌اینکه هرکمنی لیاقتی بولسه.

ف- بس علمسز کشینی نچوك وقیو وجدان ایله آخوندلك مرتبه سیغه لایق کورارلر؟

م- (ای خدا سریمز فاش بولدی) برادر! قاضی کلان حضرتلری جدا کاتته کشی بولوب، عالم هم مقتدای علمادرلر. وهم پادشاه قاشیده غایت اعتمادلك درلر. شونگ اوچون برکشینی بر مرتبه‌غه لایق کوردیلرمی؟ سوگره اوتوغروده هرگز چون وچرا دیب بولماس.

ف- آگلادم، امّا دیرمن‌که: مقتدای علماء هم (العلماءُ اُمناءُ الله) غه مصداق بولگان کشی قیو وجدان وقیو دیانت ایله بر علمسز آدمنی، خاصهٔ علماء بولگان منصب‌گه لایق کورادر؟

م- یعنی هرکم کوبراق تملق وتبصبص قیلوب هرکون لااقل اوچ مرتبه دربار گردون مدارلریده باروب رکوع صورتیده تعظیم بلکه سجده قیلسه اوحالده قاضی کلان حضرتلری آنی طرفیغه متوجه بولوب تبسّم والتفات قیلورلر، شوندن معلوم بولورکه، اول کشی‌نگ اسمنی .... دفتریغه قید قیلورلر ایمش. بس بر نیچه کون اوتکاندن سوگ اول کشی بولور (مفتی) یا (مدرس) اگر چندیکه بولسه .....

ف- موندای اشلر بیچاره بخارانگ خراب بولماقیغه سبب بولادور . سرامد درگاه آلهی بولغان بر ذات شونچه خیانت لرنی ارتکاب قیلگان حالده اوزگه لرنگ حالی نه بولور ؟ من بعضی قرینه لر ایله سزدن خیلی معلومات عجیبه حاصل ایتدم . ایندی بویورگز (مهرانه) دیب قندای آقچه نی دیلور ؟

م- های بیچاره فرنگی علمک یوق بیلمیسن که : (مهر) جامددر جامد قابل اشتقاق ایماس . (مهر) آدمگه آقچه بیرمایدر . لکن برکشی برمسئلهٔ شرعیغه احتیاجی توشسه اوّل برفتوادان کشی نگ قاشیگه باروب مسئله نگ صورت حلنی تحریر ایتدروب آلور . سوگره بارور فقاهت پناه مفتی حضوریگه ، مفتی جنابلری مسئله نگ اهمیّتیگه قراب فتوا آلوچیدن ایکی تنگه (۳۰ تین) دن تا بیش یوز تنگه (۷۵ صوم) غچه آقچه آلوب مذکور مسئله نگ آستیگه مهرینی باسوب بیرادر .

ف- های های بو نچوک مسلمانچلك بو قندای دیانت ، واقعاً مسلمانلر اوز دینلرینی شونچه تحقیر قیلگان حالده ، بز اجنبیلردن هر قانچه اذا وجفا کورسه لر سزادر .

م- عجیب ساده آدم ایمش سن . مگر اویلایسن که فقاهت پناه مفتی لر خلق روایتلرینی ، تیکن فی سبیل الله مهرلاب بیرسونلرمی ؟ بو نچوک بی ادبچیلك در . اگر مفتی لر شرعی مسئله لرگه تیکن مهر باسسه لر تحقیر شرع لازم کیلور ، تحقیر شرع ایسه کفردر . بس مفتی لر کافر بولورلر .

ف- بو تحقیقاتگزدن منی هم کولگم هم یغلاگم کیلور . پیغمبرگز دیمشلرکه : (عُلَمَاءُ اُمَّتِی کَاَنْبِیَاءِ بنی اسرائیل) (العلماءُ ورثة الاَنْبِیَاءِ) تاریخ کتابلریده (بنی اسرائیل پیغمبرلری احکام آلهی نگ تبلیغی اوچون خلقدن آقچه آلغانن هیچ کوردگزمی ؟ یاکه هیچ ایشتدگزمی که

پیغمبرگز محمد علیه السلام ضرورت وقتیده نازل بولغان (قرآن) آیتلرینی تبلیغی اوچون اصحاب کرامدن آقچه آلغان بولسون ؟ ای تقصیر! پیغمبرگز مذکور حدیث لرنی سزلرگه: مجلسلرنک توریده چقوب اولتورگز دیب آیتکان ایماس. بلکه مقصودی اوشبو ایدیکه: علماء هم انبیاء اطوارینی اوزلریگه مسلك توتوب، درس فروشلك، فتوافروشلکدن (باشقه برعبارت ایله دین فروشلکدن) پرهیز قیلسونلر. اوشنداق هوای نفسلریگه مفتون بولوب مقصد مقدّس محمدینی خلافیغه حرکت قیلماسونلر.

م - چای ساوودی سز جوده غوغاچی ایمش سز ؟

ف - درواقع مطلبدن یراق کیتوبمز. خوب مرحمتگز قراریدن: آخوند حضرتلرینک (افتتاح) آقچه سیدن باشقه اوتوزبیش مک تنگه مداخلی (یعنی درامدی) بار ایمش. ایندی بیورگز سایر علمانک مداخلی قانچه در؟

م - ینه باشقه بر مرتبه مز بارکه آخوندلك مرتبه سیدن کچیك امّا مداخلی آخوندلك مداخلیدن کوبراق در...

ف - اول قیسی مرتبه در؟ م - اعلملك.

ف - اعلمنک مداخلینی هم بتفصیل بیان قیلسا گز ایدی ؟

م - جناب مستطاب قدوة العلماء ایشان اعلم حضرتلری: مدرسه لری وقفیدن یلده اوتوز مک تنگه (۳,۵۰۰ صوم) مهرانه لری وباشقه غیر معین جایلردن یگرمه مک تنگه (۳۰۰۰ صوم). جزء کشلکدن هم اون ایکی مک تنگه آلورلر.

ف - جزء کشلکنی آنکلامدم ؟

م - آری سز مدرسه کورمگان بر آدم درسز، بو معنانی مدرسه کورگان کشی بیلور.

ف - رجا ایتارمن لطف ایدوب بو معنانی منگه آنگلاتگز ؟

م ـ اعلم درس ایته تورگان مدرسه نی (گاوکشان) دیلور ... اول مدرسه اوچون برکشی بر مبلغ معین وقف قیلوب قویمشدرکه جناب اعلم اول آقچه نی ملا بچه لرگه اولاشوب بیرورلر، واوزلری واقف نڭ فرمایشی بوینچه مذکور مبلغ دن ایکی مڭ تنگه آلورلر.

ف ـ بو سوزڭزگه قراگانده اعلم ایکی مڭ تنگه آلسه کرك. حالبوکه سز یوقاریده (اعلم جزء کشلکدن اون ایکی مڭ تنگه آلور) دیمش ایدڭز؟

م ـ (کوب تفکر قیلگاندن کین) باشقه اون مڭ تنگه سینی هم ملا بچه لر اوزلری....

ف ـ (سوزنی کیسوب) مدرس افندی! سزنی حق تعالی غه قسم بیرورمن توغری سوزلاڭز بو استفساردن هیچ بر شخصی غرضم یوق فقط استیورمنکه بو تماشا خانهٔ عمومی (یعنی بخارا) احوالیدن خبردار بولسام.

م ـ مذکور اون مڭ تنگه نڭ تفصیلی اوشبودرکه. ایشان اعلم نڭ اون سکز جماعه شاگردلری بار هرجماعه باشیده برکته کشی بولادرکه اونی (قاری جماعه) دیلور. جزء کشلك تقسیمی وقتیده لازمکه اوّل قاری جماعه شریك جماعه لری نڭ اسمینی یازوب ایشان اعلم گه کورساتسون تاکه حضرت استاذ آلرنڭ حقلرینی بو قاریگه تاپشورسونلر وبو قاری تقسیم قیلوب بیرسون اوشبو روشده ایشان اعلم مذکور قاریگه یاشرین گنه ایتوب قویارلرکه: (شریك لرڭ اسامی سینی کوبراق یازوب آقچه نی اولاشوب بیرگیل، سوگره هرنمهٔ که آرتوب قالسه منگه تسلیم قیل) قاری بیچاره هم استاذی نڭ بویروقینی بجا کیلتورور،

ف ـ بونچوك حقسزلك بونچوك جنایت درکه بخارا علمالری ارتکاب قیلورلر؟ مگر بولر خدادن قورقمیلرمی؟ پیغمبردن اویالمی

ارمی؟ که دینلری حکمنچه حرام سانالغان (خیانت) نی
اعتبار قیلمیلر؟
یقین بیلنگز که اعلم‌نینگ بو افعال ناشایسته‌سی اوز شاگردلری
حقیغه جبر وظلم هم خیانت‌در. موندای خائن استاذنینگ
شاگردانی هم خائن بولوب کیتار. کته وملا کشی‌نینگ فساد
خلقی تیزراق عمومغه سرایت قیلوب ملت‌نینگ اخلاقینی
بوزار (فساد العالم فساد العالم) سوزی معلومگز بولسه کیراک
ایندی بیورگز باشقه مفتی‌لرنینگ مداخلی قانچه‌در؟
م - سایر مفتی‌لرنینگ مداخلی: مدرسه ومهرانه‌لریدن آلتی
منگ تنکه‌دن تا اوتوز منگ تنکه‌غچه بار.
ف - هر قیولریگه شونچه مداخل بولگان حالده ینه نیمه اوچون
بیچاره ملا بچه‌لردن جبراً آقچه آلورلر؟ قویمایلرمی که
او بیچاره‌لر هم تعطیل وقتیده شهرده توروب درس‌لرینی
تکمیل ایتسونلر؟
م - سز عجب آدم ایمشسز. سز فرنگیلر بزنینگ طلبه‌لریمز
نینگ غمینی ییماگز. بزنینگ دردمزغه نمه ایشگز بار؟ حضرت
اساتیذه کمنینگ آته‌سی‌نینگ حمالی یا که کمنینگ همشیره سینینگ
ایری بولورلرکه کیچه‌لرده اوخلاماسدن کتاب کوروب
کوندوزلرده تیکن درسگویلک قیلسونلر؟ وقتیده محنت قیلوب
قانچه مشقتلر چیکوب اوشبو مرتبه‌گه یتوبدرلر. ایندی
ملا بچه‌لرگه تیکین درس ایتماققه نچوک راضی بولسونلر.
مزد آلماقغه هم حقلری بار. چونکه اوشبو زمانده هیچکم
بی سبب براوگه تیگن خدمت قیلماس.
ف - سیکین‌راق سوزلاگز، سوزنی حدیدن آشورماگز «هیچکم
براوگه تیکن خدمت قیلماس» دیگان سوزگز باطل‌در.
زیراکه اوشبو زمان زمان مدنیت‌در. اوشبو زمانده هر

هر برملت پرور آدم اوزی نڭ همجنس وهمنوعینڭ منفعت وسعادتی یولیده تیکن خدمت قیلور. حتی اوشبو یولده مال وجاننی آیامایدرگان چن آدملر آز ایماسدر. چنانچه تصور قیلڭز: انور بیك - نیازی بیك‌لر «عثمانلی» مشروطه‌سی وحریتی اوچون قانچه فداکارلك قیلدیلر. بولرنڭ مقصدی «نوع پرستلك» بولمای نمه ایدی؟ یاکه ایرانده: ستار خان - باقر خانلر حریت ومشروطیت آلق اوچون قانچه محنت ومشقتلر چیکدیلر. بو ذاتلرنڭ‌ده مدعاسی اوز ملتی‌نڭ سعادت وآسایشیدن باشقه نه ایدی؟ روسیه‌ده هم شوندای حقیقی انسانلر کوبدر. مثلا: ۱۹۱۰ سنه‌سیده وفات بولغان مشهور «طولسطوی» نڭ فضل وکمالاتنی فقط سعادت بشر یولیده قیلگان خدمتلرینی دنیا یوزیده بیلمایدرگان آدم یوق دیسالك مبالغه بولماس. مذکور داهی وفیلسوف نی یوزدن زیاده تألیفاتی بارکه اکثری آوروپا تللریده وبعضیسی عربی - تورکی - فارسی تلیده هم ترجمه بولگاندر. خلاصه: شوندای مثاللر غایت کوبدرکه ایتکان ایله تمام بولماس. پیغمبرمزنڭ: (خیرالناس من ینفع الناس) دیگان حدیث شریفی هم بودعوامنی تأیید وتقویه قیلوب حقلیغه شهادت بیرور. سزنڭ بخاراده‌گی مدرسه‌لرنی تأسیس قیلگان معارف پرور ذوات کرام (حضرات مدرسین) ملابچه‌لردن حق التعلیم آلمسونلر دیب کوب وقفلر قالدروب کیتمشلر. شونڭ اوچون بو مدرسلر حقلریگه یتکاندرلر. ایندی لازم که بیچاره ملابچه‌لردن هرگز آقچه آلمسونلر.

سوز اوزایب کیتدی خیر ایندی بیورگز (حضرات مدرسین) شونچه پوللرنی آلوب قیو علملردن درس بیرورلر؟ واول مظلوم طلبه‌لر نیچه بل درس اوقیلر؟

م- مدرسلرنگ درس بیرشلری وطلبه‌لرنگ اوقشلری اوشبو روشچه‌در: ۱) نچی یلده: اوّل علم - بدان. ۲) نچی یلده: معزّی - زنجانی. ۳) نچی یلده: کافیه. ۴) نچی یلده: (شرح جامی) دن المرفوعات. ۵) نچی یلده المجرورات شرحی. ۶) نچی یلده المنصوبات شرحی. ۷) نچی یلده: المبنیات شرحی. ۸) نچی یلده: حمد بحث اسم شرحی. ۹) نچی یلده: حاشیهٔ قطبیدن (ورتبته علی مقدمة). ۱۰) نچی یلده: حمد عقائد. ۱۱) نچی یلده: عقائددن (بعد...) ۱۲ نچی یلده: عقایددن (سوّوا...) ۱۳) نچی یلده: عقائددن (حقائق الاشیاء) ۱۴) نچی یلده: حمد تهذیب ۱۵) نچی یلده: تهذیب‌دن (تعریف علم) ۱۶) نچی یلده: حکمت العین‌دن (الحکمة استکمال النفس) ۱۷) نچی یلده: حکمت العین‌دن (الموجود بدیهی) ۱۸) نچی یلده: ملا جلال‌دن (یامن وفقنا). ۱۹) نچی یلده: ملا جلال‌دن (ستفترق). اون توقزنچی یل آخریده (صحیح بخاری) دن - انما الاعمال بالنیات - بیضاویدن - تفسیر معوذتین نی اوقوب ختم تحصیل قیلورلر.

ف- ذکر بولندش کتابلرنی تمام اوقیلرمی؟

م- اوهو... قچان تمام اوقیلر. فقط اوشال دیدیکم جمله‌لرنی اوقیلر.

ف- عجبا بو جمله‌لرنگ اوقولماقیغه برار کوندن زیاده وقت صرف بولماسه کیراک. بولر نمه اوچون بر جمله‌نگ کینیدن بر یل آواره بولوب یورورلر؟

م- حاشیه اوقیلر.

ق ـ حاشیه‌سی نمه ؟

م ـ سز جوده گره‌نگ آدم ایکانسز ۰ حاشیه یعنی شرح الشّرح درکه هر بر متن‌غه قریب اون بیش شرح قیلنمشدر۰ مثلاً: ملا جامی‌غه تعلق شرح‌لر: عبد الغفور ـ عصام ـ عبد الحکیم عصمة الله ـ شیخ جمال ـ مولوی شریف ـ آخوند شیخ صادق وغیرلردر ۰ قطبی‌غه متعلق شرح‌لر: عبد الحکیم ـ ملا احمد ـ عصام ـ میرسید شریف ـ قل احمد وباشقه‌لر ۰ عقایدغه: خیالی وملا احمد ـ عبد الحکیم ـ عصام الدین ـ ملا قاسم ـ خرپوطی ـ صریح ۰ ... شونگه اوخشاش باشقه متن‌لرغه هم برنیچه شرحلر باغلانمشدر ۰

ق ـ مذکور کتابلرده نمه‌دن بحث قیلنمشدر ؟

م ـ بو حاشیه‌ده‌گی بحث‌لر ایکی امرغه راجع‌در۰ بری: کلام شارح‌نڭ تحقیقی ۰ مثلا: الفلام حمد نمه ؟ ورتّبته‌نی مرجع ضمیری قایده ؟ ستفترق‌نی سینی قندای سین‌در؟ دیگری: که حقیقتاً اوّلگی‌نڭ فرعی‌در، مثلاً شارح‌نڭ سوزیغه اعتراض ـ مذکورنی ردّ اعتراضی ـ ینه مذکورنی ردّ اعتراضی‌نڭ ردّی (هکذا الی آخره) دن عبارت‌در ۰

ق ـ عجبا من اویلامس ایدم که موندای مزخرفات وسفسطه‌لرنی توشومده برار کشی‌دن ایشتسام۰ بو قندای عبث کارلك بو نچوك تضییع اوقات‌درکه بخارا اهالیسی گرفتار بولمشلر ؟ یگرمه یتی یل‌لك عزیز عمرلرینی بیهوده یرده صرف قیلگاندن سوگره مذکور پوچ وبی معنی تحقیقات‌نڭ تدریسیگه مشغول بولورلر۰ امّا تفسیر ـ حدیث ـ فقه ـ اصول فقه کبی ایڭ کیراکلی علم‌لرنی قچان اوقیلر ؟

م ـ آلتی آی تعطیل وقتیده اوقوسه‌لر ممکن، هیچ مانع بوقدر۰

ف - یاکی دیمش ایدکزکه: ملا بچه‌لر افتتاحغه آقچه تاپمك اوچون آلتی آی تعطیل وقتیده صحراده چقوب امامت چیلك قیلورلر. حاضر دیسزکه تعطیل وقتیده: تفسیر - حدیث اوقوسه‌لر هیچ مانع یوقدر.

مذکور کیراکلی علملرنی تعطیل وقتیده اوقومك ممکن بولگان تقدیرده هم نچوك انصافسزلكدرکه. آلتی آی تحصیل وقتیده ملا بچه‌لرنك آقچه‌لری بار - غیرتلری بار بولگان زمانده او بیچاره‌لرنی، پوچ ومزخرفاتدن عبارت بولگان تحقیق لام حمد - تأمّل - فلیتأمّل لرنی اوقوماقغه مجبور قیلوب، سوگره ضروری درسلرنی اوقوماقغه طالب بولوب کیلگان وقتلریده بر کلمه «وقتم یوق» سوزی ایله نومید قیلوب قایتارورسزلر؟ تعطیل وقتیده که آقچه‌لری بتدی حوصله‌لری قالمدی، دیسزکه: تفسیر - حدیث اوقوسه‌لر هیچ مانع یوقدر.

ایندی من او بیچاره ملا بچه‌لر طرفیدن آیتارمنکه: آری حاضر هم ایستارمزکه ضروری درسلردن اوقوساك - لکن اگر تعطیل وقتیده صحراده امامت چیلك گه چیقمای شهرده تورساك سوگره افتتاح وقتیده آقچه‌سزلك یاکه آزگنه آقچه ایله استاذلریمزنك اول آلا کوزلری وبروشق ما گلایلری قارشوسیده قندای تورامز؟ - (عاق کردم - جوانمرك شو) سوزلرینی هر زمان آغزلریدن ایشیتوب نچوك طاقت قیلورمز.

معلوم که یگرمه یللك تحصیلگز عرب تلیده در. شونك اوچون عرب لسانیده مهارتگز کامل بولسه کراك.

م - اوهو... بز بخارا علماسی عربی تلنی عربلاردن یخشیراق بیلورمز.

ف - شونچه‌سی هم غنیمت در. من هم عرب تلیدن آزگنه خبریم بار ایدی مرحمت قیلگز ایکاویمز عربچه سوزلاشایلوك چی؟

م - (کوگلیده آیتادر: ایخدا! این بلای ناگهانی را از کجا

بسومن فرستادی؟ قریب است که آهسته آهسته مرا رسوا کند)
برادر عفو قیلورسز بز بخارا علماسی عربچه سویلاشه آلمایمز.
عربچه بیلشمز شولمعیارده که: طلبه‌لك زمانمزده عربچه
بولگان درسیه کتابلرینی استاذیمزنڭ حضورلریده اوقودوك،
ایندی بر کیچه محنت قیلوب عربی کتابدن برنیچه صحیفه‌سینی
مطالعه قیلا آلورمز.

ف - های های؟ سزلر بخارا علماسی خوب عربی‌دان ایمشسز.
بزلرنڭ بالالریمز اوچ یل مکتبده اوقوب رسمی خط
وسوادیمزنی، ۲-۳ اجنبی تل لرینی هم مقدمات مسائل دینی
حکمی وتاریخی ایله حساب علمینی یخشی بیلوب آلورلر. امّا
سزلر یگرمه یل عربچه تحصیل قیلوب هنوز عربچه تکلمیغه
قادر ایماس‌سز. مدرس افندی! محض انسانیت اقتضاسی ایله
دیرمنکه: احوالگز کوب یمان‌در. اگر سز تورکستانلی‌لر
اوشبو رفتارگزده دوام قیلوب ۲۷ یللك قیمت بها عمر
عزیزگزنی بر پارچه خرافات یولیده صرف قیلوب، تحصیل
علوم نافعه‌دن محروم قالاویرساگز آزگنه فرصتده تورکستانگزده
اسلامدن اثر قالماس (فقط اسلامنڭ اسمی گنه تاریخ
صحیفه‌لریده قالور والسلام). انصاف قیلگز. بو قندای
تحصیل‌در. جنسیت لام حمد - زیادهٔ لفظ ثالث - دن نه مراد
حاصل بولور؟ حیف بول اوقاتدن، دریغ اول مساعیدن.
اگر بو سعی و کوشش‌لرنی قرآنگزنی درك معانی و کشف
روامزیغه صرف قیلوب احکام سعادت انجامی ایله عمل
قیلساگز ایدی (یا ایها الناس قد جاءکم برهان من ربکم وانزلنا
الیکم نوراً مبیناً ✿ فاما الذین آمنوا بالله واعتصموا به
فسیدخلهم فی رحمة منه وفضل ویهدیهم الیه صراطاً مستقیماً ✿

حکمنچه تیزراق فایز فیوض نامتناهی بولور ایدگز. حاضرده
هم فرصت بار. اگر اوشبو فرصتنی غنیمت بیلوب تحصیل علوم
نافعه وترقیٔ صنایع گه صرف همت قیلوب زمانه غه موافق حرکت
قیلماسگز نجات تابارسز، بولماسه آز وقتده حاضرگی حالگزدن
هم خوار و زار وبالآخر محو ومضمحل بولوب کیتارسز.

م - برادر اوشبو سوزلرگزدن کوگلمنی وهم باسدی، یقین درکه
سوزلرگز: هیبتی وتاثیریدن جانم قالب تنمدن چقسون.
از برای خدا ایتگز دردیمزنگ دواسی نمه؟ قایده بارایلوک؟
نمه قیلایلوک؟ ف - صبر قیلگز! ایتورمن.

م - جوده صبرم قالمدی ایتگز.

ف - طالب بولگانگز تقدیرده هم ایتور ایدم، امّا حاضرکه
طالب درسز البتّه مع الممنونیت ایتورمن.

م - تیزراق ایتگز. ف - ایتورمن «امّا.....»

م - خدا حقی اوچون «امّا» گزنی قویوب مدّعانی بیان قیلگز

ف - مدرس افندی! البته علاجگزنی بیان قیلورمن لکن قورقارمن که
قبول قیلمایسز یاکه منی حقمده گمان بد قیلورسز.

م - سز مرحمت قیلوب دردیمزنگ دواسینی ایتور ایکانسز؛
بز نچوک قبول قیلمای حقگزده گمان بد قیلور ایکانمز.
بلکه سویونوب قبول ایتارمز.

ف - سزلرنی علاجگز شولکه یاگی مکتب لر آچگز واول مزخرفات
یعنی: (تحقیق لام جنس واستغراق - زیادة لفظ ثَلَثْ) اورنیده
کثیرالمنفعت وسریع النّتیجه علم وفن لرنی اورکانگز. صناعت -
تجارت - زراعت مطبوعات وادبیاتّغه رواج بیرگز. خلاصه؛
دینگزنی علوم وصنایع ایله برابر توتگز شوندن باشقه چاره یوق.

م - ها ها ها، منه حاضر بیلدم که نمه مقصدگ بار ایمش.
ایندی بتون آگلادم که مونچه دلسوزلگگ یالغان ایمش -

یقین فهملادم‌که بخارا حقیده‌کی خیر خواه‌لکنی اصلی یوق ایمش، ها.. منی آلدامکچی سنمی؟ آلدامق زمانی اوتکاندر.

ف ـ (کمال حیرت ایله) من نمه دیدم سز نمه دیسز ومونچه منی ناحق توبیخ ـ سرزنش قیلورسز؛ باری منگه سوزلاگز اوشبو مکتب جدیددن نمه کوردگز؟

م ـ بیچاره فرنگی! منی وحشتمدن قورقدک. اوشبو مکتب جدیدنی بزنک بخاراده آچمش ایدیلر، بر بل دوام قیلمش ایدی. لکن بزنک بزرکوار علمامز حقیقت‌کارنی آکلاب مذکور مکتب‌نی یاپدردیلر.

ف ـ آنیقراق ایتکز یعنی بو مکتب بخاراده آچلمش ایدی سوکره ملالر قویمدیلرمی؟

م ـ هاوا هاوا.. بومکتب جدیدنک بزنک علمای دینداریمز علمای شریعت پرستمز حقیقتینی بیلوب منع قیلدیلر.

ف ـ رجا ایتارمن منگه آکلاتکز بو مکتب‌نک حقیقتی نمه‌دن عبارت ایمش‌که علمالرگز آکلاب شوندای فائده‌لی مکتب‌نی منع قیلدیلر؟

م ـ های نادان! ینه اویالمای بومکتب‌نی فائده‌لی دیسن مندن ایشیت‌که بومکتب برنیچه یل اوتکاندن کیین بالالریمزنی کافر قیلور ایکان.

ف ـ عجیب دلیلسز بر دعوانی اورته‌گه سالدگز؟

م ـ نچوک دلیلسز ایکان، مک دلیلمز بار.

ف ـ قایدن بیلدگزکه بو مکتب بالالرگزنی کافر قیلور ایکان؟

م ـ سن بزنک علمامزنی کورمگان‌سن. بیلمایسن‌که الر غایت الوغ ذات‌لر بولوب هر قیولری مک نفر طلبه‌غه درس ایتورلر. آتلری‌نک بوینیده تخمیناً ایکی پوط آلتون تاقارلر. بزنک علمامز فقط صفای باطن ایله اوشبو معنانی کشف ایتکان بولسه‌لر جائز ایماسمی؟

ف ـ های بیچاره مدرس ! سز گمان قیلوبسزکه من بخارا علماسی
نڭ احوالیدن بی خبر بولسام، اشتباه قیلوبسز. بنده گز
خوب واقف درمن که اول ملابچه‌لریکه تحیصل وقتیده
کوند وزلرده ... بچه ـ جوان ـ کیچه‌لرده ... شرب قیلورلر
ختم تحصیل قیلگاندن سوڭره اوز شرف انسانیتلرینی آزگنه
(مأخذ) اوچون قاضی کلان نڭ ایشگی آستیده پایمال
قیلورلر وقتیکه قاضی یاکه رئیس بولدیلر، بیچاره بد بخت
فقرانِنك مال وجانلرینی آتالریدن قالگان میراث کبی تصرف
قیلا باشلایورلر. اگرده مفتی یاکه مدرس بولسه‌لر آوارهٔ ولایت
بولگان بیچاره ملابچه‌لرنڭ قانلرینی (سوغائی) (افتتاحانه)
اسمی ایله ایچارلر. بس موندای طائفه‌دن نچوك کشف
امید قیلورمز ؟ وهر قیولری مڭ نفر طلبه‌غه درس ایتورلر) وکرامت
دیسز ، مسلّم در. امّا بیان قیلگزکه نمه‌دن درس ایتورلر ؟
اول مڭ نفر طلبه‌غه دنیاده یاکه آخرتده فائدا بیراتورگان قیو
علم وفن‌دن اوقوتارلر؟ او یگرمه یل‌لك عزیز عمرلرینی تحصیل
علم یولیده فدا ایتگوچی طلبه‌لر، جنسیت لام حمد ـ زیادة لفظ
ثَلٰثَ حسن وقبح ضمیرما اشتمل ـ دن باشقه نمه فضل وکمال حاصل
ایتارلر؟ مذکور مزخرفاتنی بیلگان حالده هم دین یا دنیالریغه
اوندن نمه فائده بار؟ « آتلری نڭ بوینیده ایکی پوطچه
آلتون تاقارلر » دیسز، بوالیسه «مجوس»لرنڭ افعال
وا طواری‌در بونی کراماتغه دخلی یوق‌در.

م ـ (کمال غضب ایله) ای بی خرد نا دانسته گوی! سن بزنڭ
علماءِ‌زنی مجوس دیسن ؟

ف ـ ماشاه .. من ملالرگز حقیده موندای بی ادب چیلك قیلمایمن.
لکن ایتورمنکه آلرنڭ بو عادتلری کراماتلریگه دلیل
بولالمایدر. حالبوکه موندای عادت‌نی سزنڭ شریعتگز هم
تجویز ایتماس .

م - نچوك تجویز ایتماس ایکان، بو اشلر عزّت علم درکه عزّت علم شرعاً مأمورٌبه در.

ف - عجیب بر مسئلهٔ شرعی تاپوب کورساتدگز. سز بخاریلر نفسلرگزگه آلدانوبسز، احکام دینگزنی حقیقت وماهیتیدن تمام غافل درسز سزنگ پیغمبرگز تمام عمریده ضرورتسز آتگه مینمامشدر. اگر آت بوینیده آلتون تاقمك شرعاً مأمورٌبه بولسه ایدی، ایگ اوّل بو اشنی پیغمبرلزنی اوزی قیلور ایدی یاکه اصحابیغه بیورار ایدی. تاریخ اسلافگزغه کوز سالگز الرنگ تریکچیلك لری نه کیفیتده ایدی. اوحالده معلومگز بولورکه بو عادتلر اسلامده هیچ یوق ایمش. ایندی شونچه اوصاف نامشروعغه علاوه قیو وجدان ایله دعوئ کشف وکرامات قیلنور؟

م - یخشی. کشف وکراماتنی قویدوق، بلکه علمای معتبره‌دن مدرّسلك منصبی ایله سرفراز بولگان بر ذات اوشبو اصول جدیدنگ حقیقت وماهیتینی بیلوب سایر علماغه آگلاتدی.

ف - سزنگ علماگز بو کذب محضنی بی دلیل قبول قیلگانلریغه غایت متأسف درمن. منی وظیفه‌م بو مدّعاغه سزدن دلیل استفسار ایتمك در. لکن اصل مقصودم ایسه سزلرنی غفلت اویقوسیدن اویغاتمك در. بناءً علیه ارباب اصلاحنی تکفیر قیلوب شوندای اصول جدیدهٔ نافعه‌نی تحریم قیلگان مذکور مدرس‌نگ احوالنی سزگه بیان قیلسام کراك. ایندی بیورگز اول ذات محترم قایسی مملکتدن؟

م - روس مملکتیدن.

ف - قیو طایفه‌دن؟

م - تاتار طائفه‌سیدن.

ف - آنگ ترجمهٔ حالینی بیلورسزمو؟

م - یوق بیلمایمن .

ف - اول کشی وطنداشلری نگ دینی و دنیاوی اموریده خیانتلر قیلوب بوکونده جمله تاتارلرنگ لعنتیغه هدف بولمشدر .

م - بر نفر بخارالی مدرس نگ خیانتکارلگی هر عقل سلیم قاشیده محال کورونور؟

ف - دم اولتورگز - فلان اعلم جزء کشلکده خیانت قیلگانی - فلان مفتی ربا ییگانی - فلان مدرس بچه بازلک قیلگانی حالده مذکور مدرس نگ اوز ملتی حقیده گی خیانت نچوک عقل قاشیده محال کورونسون ؟

م - بوسوزلر ایله مکتب جدید نگ حلاللگینی اثبات قیلالماس سز . چونکه علمای بخارا بلکه تمام مردم بخارا بو مکتب نگ حراملگیده اجتماع قیلدیلر .

ف - بر جاعه نگ برمسئله توغروسیده دلیل سز و برهانسز قیلشگان اجتماعلری دیوانه لکدر . اعتباری یوقدر . باشقه هیچ بر شئی نی ایجاب ایتماس . ملاحظه قیلگز مکه کافرلری نگ (نبوت محمدی) نگ تکذیبی حقیده اجتماعلری یوقمی ایدی ؟ نصارانگ ذات حضرت الهی تثلیثیغه اجتماعلری یوقمی ؟ آلرنگ اجتماعلری بزنگ شرع بوینچه بی اعتبار بولگانی کبی سزلرنگ ده اصول جدید حقیده گی اجتماعگز دلیلسز بولگانی اوچون اعباری یوقدور . اجتماع نگ صحیح لگی گمان وانتزاع ایله بولمای براهین عقلیه ونقلیه ایله بولور؟

م - (اچغی کیلوب) سن مدرسه کورمگان وبزنگ علملریمزنی اوقومگان بر آدم سن ، بزنگ شرعی مسئله لرده نمه ایشگ بار ؟ بزنگ پیغمبریمز بیورارلرکه : (ولاتجمع امتی علی الضَّلالَةِ) وقتیکه اجتماع واقع بولدی سوگره باشقه لاونعمغه

اورون قالماس .

ف - ها - بلی مکتب جدید نڭ حلال بلکه لزومی حقیده اوشبو حدیث کفایه ایتسه کرك . اوزڭز هم بیلور سزکه یر یوزیده گی امّت محمد فقط سز بخاریلردن عبارت ایماس بلکه بارچه مسلمانلر هم اولجناب نڭ امّتی درلر . بس هند - افغان - ایران - عثمانلی - عرب - مصر - کافکاز - تاتار مسلمانلری اوشبو مکتب نڭ وجوب ولزومیده اقراردرلر . اوشبو حالده سز بخاراییلر (اجتماع) دن یوز قایتارگاندیك بولدڭز . اجتماع بولگان تقدیرده هم قاراڭز اکثریت قیو طرفده در ؟

م - بزلرنڭ قاشمزده بومکتب نڭ حرام لگی ثابت بولگاندر . ایندی بو سوزلرڭزنی تأثیر وفایدەسی یوق ؟

ف - قندای دلیل ایله ثابت بولگان ؟

م - بو مکتب بالالریمزنی کافر قیلور ایکان . منه شول دلیل ایله ثابت بولگان .

ف - من ایتورمن - تمام عالم اسلام هم ایتورلرکه : بو مکتب بالالرڭزنی هرگز کافر قیلمایدر ، بلکه مسلمان کامل - ومؤدّب - وطن پرور قیلادر .

م - یوق - یوق ، بو مکتب ، بالالریمزنی کافر قیلاچکی مقرّردر .

ف - بخدا اگر سزدن قیا متغچه دلیل سوراسام (فلان کشی دیدی) دن باشقه جواب بیرمایسز ، مع ذلك سورارمنکه بو مکتب شهرڭزده بر یل دوام قیلگان ایمش . بیلورسزمو بر یل اېچیده بالالر نمه اوقومش ایدیلر ؟

م - هاوا امتحانیگه بعض علماء باروب ایدیلر ، منهم امتحان مجلسیده حاضر بولگان ایدم . بالالر : خط وسواد فارسی - مقدّمات مسائل دینی - تاریخی - اخلاقی - حساب - جغرافیادن امتحان بیردیلر ، درواقع امتحانلری یخشی هم قابل تحسین ایدی ؟

ف - اوشال وقتده بالالردن برار کلمهٔ کفر ایشیتدگزمی؟ یاکه بالالر برار حرکت نالایق قیلگانمو ایدیلر؟

م - یوق یوق بالالرکوزیمزغه خیلی ادبلی ومسلمان کورنمش ایدیلر.

ف - کتابلریده برار کلمهٔ کفر یازیلگانمی ایدی؟

م - یوق. کتابلری مفید هم واجب التعلیم ایدی.

ف - اوشال بالالرنی آغزیدن کوچه‌ده کلمهٔ کفر یاکه حقارت آمیز سوزلر ایشیتگان ایدگزمی؟

م - هیچ هیچ. بلکه باشقه بالالر کبی کوچه‌لرده اویناشوب یورمکنی سیوماسلر ایدی.

ف - یاکه نماز- طهارتده کهالت یعنی دنگاسه‌لك قیلورمو ایدیلر؟

م - یوق نماز- طهارتده خیلی سعی وکوشش‌لری بار ایدی- وهم کته کشی‌لردن یخشیراق به ترتیب طهارت قیلوب نماز اوقیلر ایدی.

ف - رجا ایتارمن- هزل ومذاقگزنی قویوگز کچگینه بالالر کته آدملردن طهارت ونمازنی نچوك یخشی به ترتیب ادا قیلورلر ایکان؟

م - هزل ومذاق قیلمای توغری سوزلادم. چونکه کته آدملریمزنگ کوبیسی بی خط وسواددورلر: بعضیسی خط وسوادلك بولسه هم ۲-۳ جزء نوایی خواجه حافظ- بیدل‌دن باشقه نرسه‌نی بیلمایدور. بو بالالر ایسه مسائل دینی‌دن واقف بولگانلری اوچون عملیّات اسلامیه‌نی الردن یخشیراق ادا ایتارلر.

ف - اوشال مکتب‌نگ معلّمی کافر یاکه نامعلوم کشی‌مو ایدی؟

م - یوق معلّمی هم مسلم- متدیّن- بخارا فضلاسیدین بری ایدی.

ف - بس اوزگز اصول جدیدنی شونچه محسّناتیغه اقرار بوله توروب، ینه نه اوچون «بو مکتب بالالریمزنی کافر قیلور» دیسز؟

م - ینه کیتدگز. مناظره باشیده من ایتمادم می که؟ بو مکتب

یخشی در. لکن دیمك ایستیورمن: بو نابکار (جدیدچیلر) مکروحیله علمیده شیطاندن هم زیاده هوشیار زیرك ـ ودانادرلر. بزنگ بالالریمزنی کافر قیلمك اوچون ظاهراً یخشی اسباب حاضرلابدرلر. شولطریقه‌ده‌که: اوّلاً باشلاب بالالریمزگه علوم مشروعه‌دن اورگاتوب (فلان... مفتی نی آلداگانلریدیك بزلرنی هم آلدادیلرمی)؟ سوگره سیکن سیکن بالالریمزنی کافر قیلا باشلایلر.

ف ـ عجبا بر نفر مفتی هم بو مکتب نڭ طرفداری بولگانمو ایدی؟

م ـ هاوا بر اوغلینی هم اوشبو مکتبده قویگان ایدی.

ف ـ اول مفتی یخشی گنه ملامو ایدی؟ یاکه سایر مفتی‌لر کبی.......؟

م ـ اوهو اول کشی جوده ملا ایدی. علم وفضلی سایر عادی ملالر کبی فقط صرف ـ نحو ـ منطق ـ کلامغه منحصر بولمای بلکه تمام علمده ماهر، وبونگه علاوه اوزی متدّین ـ ترقّی پرور وجان نثار اسلام ایدی.

ف ـ شونداى مفتیٔ متدّین مکتب جدیدگه طرفدار بولوب بالاسینی قویگان حالده ینه نمه اوچون (بالالریمزنی کافر قیلور) دیسز؟

م ـ مذکور مفتی بو مکتب نڭ حقیقتینی بیلمادی.

ف ـ بر نفر مدرس نوغای‌که بو مفتی نڭ لااقل شاگردیغه تیڭ ایماس اصول جدیدنی حرام دیگان حالده، اوشبو مفتی نچوك حقیقتنی بیلماسدن اصول جدیدنی حلال دیدی؟ خیر ایندی بو سوزلرنی قویدوك بیلورموسز بو مکتب نیچه یلدن سوڭ بالالرگزنی کافر قیلور ایکان؟

م ـ هاوا تورت یلدن سوڭ.

ف - بو مکتب نینگ پروغرامینی بیلورموسز؟

م - پروغرامی نمه؟ منگه مسلمانچه گپ اورگز؟

ف - خیر اوشبو مکتب نینگ (فهرست دروس) ینی بیلورموسز؟

م - من اوشال ناشرعی کتابلرینی کیندیڭ قچان یورو بمنگه بیلسام.

ف - اصول جدیدنی حرام دیب فتوا بیرگان ملالر بیلورلرمی؟

م - (اچغلانب) عجیب بیهوده آدم ایکانسن. یعنی بر کشی چقوب اصول جدید مکتبی آچدی - دیگر بر آدم چقوب بو مکتب حرام دیدی. ملالر هم بونینگ سوزینی ایشانوب مکتب نی یاپدردیلر والسلام. موندن ایلگاری کم بیلور ایدیکه (حالا کتابی ناری تورسون) دنیاده باشقه شوندای مکتب بارمی؟ یوقمی ایدی؟

ف - مگر عالمالرگز (وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَذَا حَلَالٌ وَهَذَا حَرَامٌ) مضمونیدن غافل درلرموکه بو طریقه بیلماسدن بدون تحقیق محض بر ابله کشی نینگ سوزی ایله شوندای مفید مکتب نی حرام دیمشلر؟ اگر درحقیقت سز علمالر اهل علم بولوب شخصی غرض فاسدگز بولسه، هر نمهٔ که عموم عالم اسلام لازم کوروب قبول قیلوبدرلر. سزلر هم قبول قیلوب بوندای پوچ تعصبلر وبی معنی مخالفتلردن قایتنگز. تاکه قیامتده محاسبه وقتیده الله ذالجلال قاشیده شرمنده ومستحق عذاب الیم بولماغایسز.

م - خیر کافر قیلمکینی ناری قویدوق لکن بو مکتب جدید نیچه وجه‌لردن مطلق حرام در.

ف - (آخری خیرلی بولسون) حاضر شونچه سیغه اقرار بولدگزکه بو مکتب بالالرگزنی کافر قیلماس ایکان.

م - مگر تینتاق بولوبمن موکه موندای اقرار بولسام. البته اوشبو مکتب جدید تورت یلدن کیین بالالریمزنی کافر قیلادر.

ف - قیو دلیل ایله ؟

م - دلیل نه کراك، اوشال نوغای مدرس ایتدیلر.

ف - (نوغای مدرس دیدیلر) دن باشقه دلیلگز یوقمی؟

م - یوق. ف - بر مفتن وخائن ملت آدم نڭ سوزینی اعتبار قیلورسز، امّا منکه حسّی شاهدلر کیلتوریورمن قبول قیلمایسز؟ مثلاً من ایتیورمن که اوشبو یاڭی مکتب‌لر کوب وقتدن بیری مصر - استانبول کاپفکاز تاتارستان......ده جاری بولب هنوز هیچکم‌نی کافر قیلمادی، بلکه بو مکتبده اوقوگان کشیلرنڭ باریسی عالم - مروّج اسلام - وطن پرست بولدیلر. اوشبو یلده هم افغانستان ومدینهٔ منوّره ده (رشدی مکتب‌لر) آچلدی. هیچکم برشیٔ دیمادی بس معلوم بولدیکه او ملای نوغای نڭ سوزی یالغان ایمش. منه حاضرده هندوستان‌نی کوردگز، انصاف یوزه‌سیدن سوزلاگز بو یرنی مردملری احکام شرع محمدیده ثابت قدم‌می؟ یا بخاریلر؟

م - بخاریلردن بو یرنی اهالیسی مسلمانراق ایمشلر.

ف - یگرمه یلدن بیری اوشبوجایده مکتب جدید جاری‌در. اوز قول واقرارگزچه حاضرگچه هیچکم‌نی مکتب جدید کافر قیلمابدر. ایندی بو مکتب بالالرنی کافر قیلماسلگیغه ایشاندگزمی؟

م - هاوا. ف - بس مکتب جدید حقیده نه دیسز؟

م - مکتب جدید حرام‌در. ف - قیو دلیل ایله؟

م - مڭ دلیلمز بار. برنچیسی شولکه بالالر بومکتبده (کرسی) اوستیده اولتورارلر.

ف - خیر موندن نه چقدی؟

م - سن شرعمزنی بیلمایسن. پیغمبرمز بیورمشلرکه: (مَنْ تَشَبَّهَ قَوماً فَهُوَ مِنْهُ) یعنی هر کم بر قومغه اوزینی اوخشاتسه اوشال قومدن بولور. (کرسی) ده اولتورمق آوروپالیلرنڭ

اشی در . شونگ اوچون بالاریمز اگر کرسیده اولتورسه‌لر کافر بولورلر .

ف ـ بارك الله حضرت محدّث بز مذکور حدیث نی آیتکان کشی اوشبو حدیث نی هم ایتمشدرکه. (مَنْ قالَ لا اِلهَ الّا اللهُ لا یَدْخُلُ النّار) یعنی هر کم کلمۀ توحیدنی ایتسه دوزخگه کرماس . اوّلگی حدیث نگ معناسی سز ایتگانچه بولگان حالده اوشبو ایکی حدیث بر براویغه نقیض بولور ایدی شول جهتدن اوّلگی حدیث نی محدّثین کرام موندای توجیه ایتمشلر: (مَنْ تَشَبَّهَ قَوْماً مَحَبَّةً لَهُمْ وَمَیْلاً عَلی دِینِهِمْ فَهُوَ مِنْهُ) یعنی هر کم محبّت یوزه‌سیدن دینیگه میل قیلوب بر قومغه اوزینی اوخشاتسه، بس اول کشی اوشال قومدن بولور . مدرس افندی! خوب ملاحظه قیلگزکه: کافر بولمق اوچون شونچه کنه مشابهت کفایه قیلگان تقدیرده ، سزنگ علمالرگز هم آتلری بوینیگه آلتون وکوموش تاقگانلری سببلی مجوس بولسه‌لر کرك ؟

مونی هم بیلگزکه: (کرسی) نی آوروپالیلر اختراع قیلگان ایماس چونکه بو کرسی نیچه عصرلر مقدّم اوتکان اقوام متمدّنۀ قدیمه زمانیده متداول بولگانی (تاریخ مدنیت) کتابلریلده مبیّن‌در . هر حالده اینگ اوّل مرتبه کرسی اوستیده اولتورگان ذات کبار صحابه‌دن معاویه حضرتلری ایدی .

هیچ عقل سلیم طرفیدن قبول ایدیلورمو؟ که قرآن حکمت بیان‌نی یرده بلکه خس وخاشاك اوستیده اولتوروب اوقوگان کشی مسلمان، امّا کمال احترام ایله کرسیده اولتوروب اوقوگان کشی کافر بولسون؟ (البته موندای ناحق ونامعقول فتوالر جهالت غلبه‌سی ـ حقیقت اسلامنی بیلماسلك

نتیجه‌سیدر) متعجّب ومتأسّف درمنکه مملکتگزده امرا، بیچاره مظلوم رعیه‌نڭ قانن ایچارلر - علما اکل ربا ایله طلبه حقوقیده خیانت - مسلمانلر آراسیده احداث نفاق ایتارلر - اغنیا ترك زکواة صلوة وکوب نامشروع اشلر قیلورلر. بونلر هیچکم طرفیدن منع قیلنمای بر نافع مکتب سببسز منع قیلنور.

ینه بو مکتب‌نی حراملکیده دلیلگز بارمی؟

م - بار، اگر بو مکتب بخاراده اون یل دوام ایتسه تمام مدرسه‌لر خراب بولوب درس اوقوماق برهم بولور.

ف - بو سوزدن مقصودگز (علم بخارادن کوتاریلور) یا که: (بو مکتب جدید طلبه‌سی تحصیل علم‌نی گناه یا کفر بیلورلر) دیمك‌می؟ اگر چن مقصودگز شوندای ایسه باطل‌در. چونکه یوقاریده هم دیمش ایدم اوشبو مکتب کوب زماندن بیری مصر - استانبول وباشقه مملکتلرده جاری بولوب خیلی ملّت پرور علماء - فضلاء یتشدورمشدر. همده اوز اقرارگزچه هندوستان مسلمانلری بخاریلردن هر توغروده یخشی ایکانلر. اگر دیساگزکه: (بخاراده درسخوانلك روشی برهم تاپوب آنڭ اورنیده باشقه بر روش جاری بولور) بوندن عالم اسلامغه نه ضرر بار؟ مطلبمزنی مفصّل‌راق بیان قیلایلوك. اوز اقرارگز بوینچه تحصیل قدیم‌نڭ روشی اوشبوندن عبارتدرکه؛ مثلاً بر یتی یشارلك بالا مکتبده اون یل اوقوب نیمکاله خط وسواد چقارگاندن کیین مدرسه‌ده باروب قانچه محنت ومشقّتلر چکوب یگرمه یل درس اوقور.

بو مدتده (جنسیّت لام حمد - زیادة لفظ ثلث)دن باشقه برشی بیلمادیکی وعربچه تکلمغه قادر بولمادیکی حالده ختم

تحصیل قیلور. اوشبو ختم بعدنده دین اسلام گه خدمت ـ
خلق نی توغری یولگه هدایت ـ قیلمك اورنیده اوز شرف
انسانیّتینی آزگنه ماٴخذ اوچون جنسداشلری قاشیده پایمال
قیلور. بر ماٴخذ آلورمن دیب سوادسز بر قاضی‌نك اوینی
(کعبهٔ معظّمه) ودر بانلرینی ملائکهٔ رحمت گمان ایتار. تحصیل
جدیدنك روشی ایسه اوشبودرکه: بالانی آلتی یا یتی
یشارلکیده مکتب گه قویلور، تورت یل ایچیده رسمی خط
وسوادغه علاوه: قرآن مع التجوید ـ عقیدهٔ اسلامیه ـ عملیات
اسلامیه ـ حساب ـ جغرافیا ـ تاٴریخ اسلام ـ نی اورگانوب
تحصیل ابتدائی نی تمام قیلوب چقار. سوگره باروب (رشدی)
یاکه (اعدادی) مدرسه‌سیده توقوز یل ایچیده خیلی علوم
دینی وکوب علوم وفنون دنیاوی اوقوب برعالم متدّین ـ وطن
خواه ـ دین دوست ـ ملّت پرست ـ صدیق ـ عادل ـ مطیع
تمام اوامر اسلامی ـ مشتمل کلیهٔ شرائط انسانی بولوب چقار
بوندن معلوم بولدیکه: تحصیل قدیم نی مدتی اوتوز یل ـ تحصیل
جدیدنی مدتی اون اوچ یل ایکان. تحصیل قدیم نی کیفیتی
اوشبودرکه: بیچاره معصوم بالالر (زندان) کبی قرانغو
اویده بر (مَلَكُ الْمَوْت) یعنی عزرائیل گه اوخشاش معلّمدن
قانچه شلّاق ییب ـ سوکوشلر ایشیتوب، هر کون ۲ـ۳ سبق
آلورلرکه اول هم (اوقو ـ اوت) دن عبارتدر. معلّمی قچان
خبر آلورکه بالالرنك بوکونگی سبقی مضبوط بولدیمی؟
یاکه اوتکان سبقلری مفهوم بولگانمی ایدی دیب. تحصیل
جدیدنی کیفیتی ایسه اوشبودرکه: حفظ صحت قاعده‌سیغه
موافق تعمیر قیلنگان فرح فزا مکتبده بالالر فرشته کبی
خوشخوی معلّمدن هر کون (پروغرام) یوزه‌سیدن ۴ ـ ۵

فائده‌لی علمدن سبق آلوب هر ساعت آخریده چاریك ساعت دم آلورلر .

هیچ بر وجه‌دن زیریکمای دایم اوز رغبت وشوقلری ایله مکتبگه کیلوب تورارلر وهر دایم اوقوگان درسلریدن امتحان بیرورلر - استاذلریدن شلاق ییمایلر - سوکوش ایشیتمایلر . خلاصه : هر جهت‌دن اوشبو یاڭی مکتبلرده امنیّت وآسایش بر کمال بولوب رسول کبریا پیغمبرگزنڭ (علّموا یسّروا ولا تعسّروا بشّروا ولا تنفّروا حدیث شریفیغه موافق - وحضرت علی (رض) نڭ (علّموا اولادکم ازمان غیر زمانکم لانهم خلقوا لزمان غیر زمانکم) کلام حکمت پیامیغه مطابق‌در .

حالا معلوم بولدی که : هر قیو جایده تحصیل جدید دوام ایتسه اوجایده تحصیل قدیم باالطبع برهم بیدر . بونڭ اسلامغه فائده‌دن باشقه ضرری یوق‌در .

م - نچوك اسلامغه ضرری یوق ایکان ؟ آتا - بابا - علما - مجتهد لریمزدن قالگان طریق تعلیم اورنیده کافرلر اختراع قیلگان بر طریق جدید اورناشسه اسلامغه ضرر تیکماسمی ایکان ؟

ف - مکتب جدیدنی کفّار اختراع قیلگان ایماس . مع ذالك کفّار اختراع قیلگان تقدیرده هم اسلام ومسلمانلر اوچون فائده‌لی بولگان سببلی اختیار واجرا قیلساگز جائزدر .

م - باشقه بر دلیلمز شولکه : اصول جدیدنی - اصول قدیمدن ترجیح قیلساك (ترجیح کفر بر اسلام) لازم کیلورکه بو درست ایماس .

ف - اصول جدید کفّارنڭ اختراع کرده‌سی بولگانی کبی -

اصول قدیم هم مجتهدین اسلامنڭ آیت وحدیثدن استنباط
قیلگان طریقلری ایماس تاکه؟ (ترجیح کفر بر اسلام)
لازم کیلسون. چونکه شارع طرفیدن اصول تعلیم وتربیه
حقیده برار امر وقاعده وارد بولمامشدر. عصر نبوی‌ده
اوقو - یازو بوکونکی دیك تعمیم وشایع بولمامش ایدی.
عصر سعادتده خط یازوچی - وخط اوقوچی نهایت درجه‌ده
آز بولگانیدن مسلمانلرغه اسلامیتنی کوبراك شفاهاً یعنی
آغزه‌کی تعلیم بیریلور ایدی. هم قرآن کریم کوفی خطی ایله
(تیری - تخته - تاش - سویاك) اوستیده یازیلور ایدی.
اوشنداق قرآن خطی‌غه نقاط - حرکات علامتلری قویمك
(حجاج) دیگان پادشاه زمانیغچه یوق ایدی. خط‌گه
نقاط - حرکات علامتلری قویمك مذکور پادشاه زمانیده
ایجاد اولندی. خلاصه: مراسم - عادات - فن - هنر -
صناعت - دنیا بنا بولگانیدن بیری کون بکون اوزگارمکده
وباشقه بر طرزگه کیرمکده بولوب بونلرنی دین‌گه دخلی یوقدر.
شونگه اوخشاش: یازو یازمك - الفبا ترتیب ایتمك -
اصول تعلیم وتربیه هم روزبروز تغییر تاپوپ باشقه برآسان
روشگه آیلانشمکده‌در.

ذاتاً اساس شرع محمدی - رضای حضرت پروردگاری
تسهیل عملده‌در. کما قالَ اللهُ تبارَكَ وتعالی: (یُرِیدُ اللهُ بِکُم
الیُسْرَ ولا یُرِیدُ بِکُمُ العُسْرَ - یُرِیدُ اللهُ اَنْ یُخَفِّفَ عَنکُم وخُلِقَ
الاِنْسانُ ضَعِیفًا).

م - دیگر دلیلمز اوشبودرکه: جدیدچیلر حروف هجا (الفبا)نی
یگرمه تورت حرفغه کیلتورویدورلر. بو بزنڭ مذهبده
توزوك ایماس. شونڭ اوچون جدیدچیلر کافر بولوبدرلر.

ف ـ الفبای فارسینی یگرمه تورت حرف قیلوبدرلرمی؟ الفبای عربی نی ؟

م ـ الفبانک فارسی و عربیسی یوق. بالالر مکتبده اوقویدرگان الفبانی.

ف ـ مدرس افندی! البته واقف در سزکه: زمان قدیمده طائفهٔ بشر افادهٔ معنا اوچون قانچه تکلّم غه محتاج بولگانی کبی ابقای افاداتی اوچون هم اوشانچه تحریرغه احتیاج بار ایدی. بس هر بر قوم یازو یازمك اوچون هر (صوت ـ داوش) غه مخصوص بر شکل وضع قیلدیلر. مثلاً عربلرکه تکلّم وقتیده آغزلریدن یگرمه توقوز خیل داوش چقار ایدی ۲۹ شکل نی. فارسی لرکه تکلّم وقتیده آغزلریدن یگرمه تورت خیل داوش چقار ایدی خط یازمك اوچون ۲۴ شکل نی تعیین لاب قویدیلرکه بز الرنی (الفبا) دیمز.

اوشبو تقریردن اوچ نرسه آڭلاغان بولساڭز کیراك.

۱) هرملت نڭ اوز تلیده الفباسی بار ایمش ۲) الفبای عربی ۲۹ حرف ـ الفبای فارسی ۲۴ حرف ایمش. ۳) هرقوم نڭ الفباسی اوز تلیگه تابع بولگان اوچون بونڭ دین ومذهبی ایله هیچ بر علاقه سی یوق ایمش.

یاڭی مکتبلرده فارسی ـ تاجیك بالالریغه اوّل باشلاب اوشبو: (ا ب پ ت ج چ خ د ذ ر ز ژ س ش غ ف ك گ ل م ن و ه ی) یگرمه تورت فارسی حرفلرینی اورگاتوب، سوڭره مذکور فارسی الفباسیده بولمگان اوشبو: (ث ح ص ض ط ظ ع ق) عربی حرفلرنی تعلیم بیریلور. مذکور روشده تعلیم الفبا هم فارسی بولور وهم عربی.

اوشبو تفصیلاتمزدن آڭلامش بولساڭز کیراك که: جدیدچیلر هیچ بر حرف نی الفبادن اوغرلاب آلمامشلر

بلکه فارسیچه وعربچه حروفنی علیحده علیحده تعلیم بیرور ایمشلر. تاکه بالالر برکون جنابگزدیك مدرس بولگاندن سوگ حج یولیده بر نفر فرنگی قاشیده اوز تلینگ الفباسینی باشقه برتل الفباسیدن فرق قیلیشغه عاجز قالماسون. پس بیچاره جدیدچیلر کافر بولگان یوق ایمشلر. ای حضرت مدرسین صلاح کارگز بونگه یوقموکه: (فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ) حکمنچه هوای نفسگزغه متابعت قیلمای اغراض شخصیه گزنی ترك قیلوب خلق اللهنی اتّحاد واتّفاق یولیده هدایت قیلساگز؟ وبول جدیدچیلرگه که حقیقتا خادم دین مبین اسلامدرلر مکتبلر آچوب بیرساگز.

م - یوق یوق مملکتمزده اصلا مکتب جدید آچماسمز.

ف - نمه اوچون ؟

م - زیرا اوشبو مکتب جدید شرعاً حرام بولمگان تقدیرده هم بدعتدر.

ف - توزوك بدعتدر. امّا بدعت ایکی نوع بولور: بدعت حسنه وبدعت سیّئة. مثلا قرآننی (نسخ) خطی ایله کاغذ اوستیگه یازمك (چونکه عصر سعادتده کاغذ یوق ایدی) عرابه وپاراخود ایله حجگه بارمك - مدرسه بنا قیلوب وقف تعین لامك - وکتاب تألیف قیلمك بدعت حسنه در. منه شولر کبی مکتب جدید هم بدعت حسنه در. بدعت سیّئة نگ مثال اری: بر وظیفهٔ معینه صاحبی بوله توروب ملا بچه لردن حق التدریس آلك (چونکه عصر سعادت واوندن باشقه زمانده علمای اسلام وظیفهٔ معینه صاحبی بولگان حالده هیچکمدن حق التدریس آلگانلری یوق ایدی) . آت

بوینینی آلتون وکوموش ایله زینت بیرمك . وشونگه اوخشاش مضرّ ویمان اشلردر .

مدرس افندی ! اینڈی اصول جدیدنی لزومی - سعادت حال - وتأمین استقبالگز حقیده بر ایکی سوز دیسام ایگ آخرگی سوزم بولگانی اوچون دقت ایله قولاق سالگز . بیلورموسز ؟ یر یوزیده‌گی بتون اوچ یوز میلیون مسلمان لرنگ اکثری بوکونده نمه اوچون اجنبیلر قول آستیده اسیر - ذلیل - حقوق انسانیت لریدن محروم قالمشلر ؟ البته بونگ عمده سببی مسلمانلرنگ علوم وفنون زمان حاضره‌دن خبرسزلکاریدر . بس سزلرگه شوندای مسکنت - ذلّت‌دن قوتیلوب طبیعی بولگان اوز حقوق بشریه‌گزغه نایل بولمك اوچون نیمه قیلمك کراك ؟

اوشبو سؤالمغه قرآن حکمت بیانگز شوندای جواب بیرورکه : ﴿هَلْ يَسْتَوِى الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ - فَمَنِ اعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُمْ - وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ﴾ اینڈی حال شوندای ایکان اجنبی‌لر قاشیده نه غالب ونه مغلوب . همده هر حقوقده الر ایله مساوی بولمك اوچون سزلرگه علوم وصنایع زمان حاضرنی تحصیل ایتمك لازم و فرض در .

هر ملت‌نگ ترقیسی ایگ اوّل مکتب‌دن باشلانور . بنابرین سزلرگه اوّل مرتبه یخشی منتظم مکتب‌لر آچمك کراك ابتدائی مکتب‌لرنگ سانی کوپایا باشلادی‌می ؟ سوگره رشدی اعدادی وباشقه‌لری‌ده بولور . مدرس افندی ! خوب بیلگزکه بالفرض مکتب جدید شرعا حرام بولگانده

هم بو کونکی حالکزه بناءً قبول واجراسی فرض درجه سیکه کیلگاندر. چونکه قرآنکزده رب العالمین حضرتلری (حرمت علیکم المیتة والدم...... فمن اضطر فی مخمصة غیر متجانف لاثم فان الله غفور رحیم) دیمشدر حاضرگی احوالکزگه قاراگانده سز مسلمانلر حالت نزع وسکرات موت‌ده درسز. شول سببلی محو وانقراض‌دن قوتیلوب مسعود دارین بولمك اوچون علوم ومعارف زمان حاضرنی اورگانگز. بوندن باشقه چاره یوق.

م - سز خلی دانشمند یگیت ایکانسز درواقع تمام دردیمزنی بیلوب علاجینی هم یخشی بیان قیلدگز. ذاتاً بزلرنگ سبب نجاتمز علم بولگانی اوچون بو توغروده اصلا نزاع ومخالفتمز یوقدر. بزنگ اشتباهمز مکتب جدید وتحصیل علوم زمان حاضره حقیده ایدیکه بونی ادلهٔ مقنعه‌گز ایله رفع ایتدگز. مصاحبه‌گزدن کوب ممنون بولدم الله راضی بولسون. ایندی رخصت بیرساگز ایدی.

ف - خیر خداگه تاپشردوك.

مترجم: حاجی معین ابن شکرالله

۱۴ اییول ۱۹۱۳ ۱۳ شعبان ۱۳۳۰

«مناظره» مقاله‌لری «توركستان ولایتی نینگ گزیتی»‌ده
درج ونشر بولینوب قریب تمام بولنگانی وقتیده سمرقندلی
فضیلتلو مفتی محمود خواجه جنابلری اوشبو مناظره مناسبتی
ایله روسچه اوقومقنی لزومی خصوصیده مذکور گزیت‌ده
بر مقاله یازمش ایدیلرکه مشار الیه نینگ مساعده‌لری ایله
بز اوشمقاله‌نی رساله‌مزنینگ آخریده الحاق ایتدوک.

(مناظره حقنده)

اصول جدیده مکتبلرینی نافع لگی وفنون زمانیه تحصیلی نینگ بخاریلر اوچون لزومی توغروسنده فرنگی افندی ایله ـ مدرس بخاری جنابلرینی آرالریده بولگان بحث وصحبت (مناظره) اسمیده بر رساله شکلنده فارسی تلیده طبع ونشر بولوبدر بزده کوزدن کچوردوک که حقیقتاً بخاریلر اوچون نافع در. فرنگی ومدرس تلیدن بو مهم بحثلک رساله‌نی تحریر ایتگوچی وهم طابعیغه عرض تشکر قیلورمز. انشاء الله بو رساله بخاریلرنی اویغانمقیغه باعث بولوب (مناظره) محررینی رحمت ایله یاد ایتارلر.

والآن بو رساله توركی تلیده جناب معلم همشهریمز حاجی معین افندی طرفیدن ترجمه واوشبو گزیت ایله نشر بولوب توروبدر واما بزنی فکریمزچه بخارا اوچون ایکی مهم بر بحث‌نی فرنگی افندی فراموش ایتوبدرلر؛ واول ایکی مهم بحث: بخاریلرنی روسچه اوقومق وروس مدنیتیدن نفعدار بولماقغه ترغیب ایتماقدن عبارت ایدی. خیر بلکه فرنگی افندی فراموش ایتمای احتمالکه بخاریلرنی تعصّب‌لری قوزغالماسون، ومناظره رساله‌سیدن امید ایتلکان منفعت معنویه فوت بولماسون توهّمی ایله روسچه اوقوماق بحثیدن کوز یومگاندر دیب ظن قیلورمز. والّا فرنگی افندی نتیجهٔ معلوماتیغه نظراً روسچه اوقوماقغه طرفدار دیب استدلال

قیلونه در؛ وهر بر کوزی آچوق کشی ده بخاریلرنی روسچه اوقوماقلرینی البتّه لازم بیلور. بخاری قارینداشلریمزنی روسچه اوقوماقلری توغروسیده مختصرا بر آز یازمقنی بز مونده کراك بیلدوك وامید قیلورمزکه (مناظره) ناشری ایکنچی طبعینه روسچه اوقوماق لزومینی هم رساله‌غه الحاق ایتدرسه. روسیه حکومتی ۱۵۰ میلیون خلق‌لك ویېر یوزینی قوی دولتلریدن بری، وبخارا حکومتی‌انی حمایه‌سیده، وآنك اوچون بخاریلرنی روسچه اوقوماقلری اوزلری اوچون لازم ونافع در.

بخاریلرنی سودا اشلری روسیه ایله‌درکه تجارت شلرینی ترقّی قیلدرمق اوچون البتّه روسچه‌غه احتیاج تامه‌لری باردر. بخاراده: تیلیگراف. پوچته - تیمر یولی - بانك - ومال التجاره‌نك حملی ونقلی، آپتیك - دوقتور وحفظ الصحّه تیوشلی اشلر، ولوازمات مدنیه، وزمانیه وخارجه‌غه متعلق بارچه مواد کافةً روسلر واسطه‌سیله جاری بولورکه بول توغریلردن بخاریلرنی روسچه‌غه احتیاجلری شدیددر. روسیه ایله تجارتی بار هر بر بخاری وبخارانی هر بر حکومت دائره‌لرینی روسچه‌غه بار احتیاجنی، هر کمدن بخاریلرنی اوزلری اقرار ایدرلر. کشی یوقلکدن الآن بخارا حکومتنی خدمتیده‌گی ترجمانلر، کافکازی وترکستانیلردن عبارت‌در.

بخاریلرنی روسچه اوقومقلری اوچون دلیل لازم بولسه، فقط روسیه‌نی اوقپورت جهتیدن بخاراده همسایه‌لکی ایك اعلی دلیل‌در. حالبوکه بخارا روسیه حکومتنی حمایه‌سیده یعنی هاووچیده‌در. نصارا ومجوس دولتلرینی آیتمای قویدوك، بول وقت (عثمانلی) اسلام دولتی‌کنه مکتب‌لریغه روسچه اوقوتادر، وروسیه‌غه طلبه یوبارادور.

تورك قرنداشلریمزنی هر بری روسیه مسلمانلرینی روسچه

اوقوماقغه تشویق ایتارلر؛ استانبول شیخ الاسلامی حضرتلری روسیه مسلمانلرینی روسچه اوقوماقغه بویورادرلر . چنانچه اوتکان سنه سمرقند حاجیلریدن ایکی نفر مدرس شیخ الاسلام جنابلرینی خذمتلریغه مشرف بولوب ایکانلرکه اصول جدید ورسچه‌نی لزومیدن بیان قیلوب، تورکستانیلرغه روسچه اوقوماقنی تشویق ایتماقغه بویوروبدرلر .

مصردن - شام وعربستان دن - استانبول وایراندن روسیه مکتب لریغه طلبه کیلگانده، بخارادن نه اوچون طلبه کیلمایدر؟ بونـگ سببی : بخاریلرنی غفلتی وزماندن خبرسزلـکی دیبورلر .

بولبابغه بخاریلر او قدر کهالت ایتدیلرکه حتی رسمی دائره‌لریده یراردیك ترجمانلری یوقدر . خوب بخاراده اصول جدیده‌نی قویمگانلریدیك روسچه‌نی‌ده قویمادیلر دیدوك ، ای شاگردلرنی : سمرقندده تورکستانده ویا داخلی روسیه‌غه نه اوچون یوباریلمایدر؟ سمرقندغه بخارادن : گدا - اوغری قماری - جوان بچه کیلور . حتی دیبورلرکه فاحشه‌لر هم کیلور، بولرغه علماء برشی دیماس وخبردار بولماس، طلبه‌لرغه‌می مانع بولورلر؟ یوق بولبابغه علماغه‌یاپشماق کراك ایماس بلکه باشقه‌لرغه لازم‌در . بخارانـگ محترم حکمرانلرینه وتجارکرامیغه بز من غیر حد عرض قیلورمزکه : روسچه اوقوتمق‌نی مبارك فکرلریغه کیلتورسونلر . روسیه دولتی بخارانـگ فقط بر همسایه‌سی ایماس، بلکه حامیسی - وصی - ومربیٔ دولتی‌در . آنـگ اوچون روسچه بیلماق وروسیه‌نـگ عالی وکته مکتبلرینه کرماق بخاریلرنی حیاتی وسعادتی اوچون الزم‌در . ایکی میلیون بخاریلردن نصف عصر ظرفیده بر نفر ترجمان چقمگانلگی، بخاریلرنی لاقیدلك لریغه دلیل بولور بونمه‌دن کیلور؟ البته بخارا ایله روسیه آراسیده‌گی مناسبت‌نی بیلماسلکدن کیلور . بنابرین روسیه ایله بخارا بیننده‌گی

مناسبات سیاسیه‌نی هر زمان اهالی‌غه بیلدورمق کرا کدر.

بز سیاسی کشی ایمس، والّا بول توغریده‌گی فکریمزنی آچوق صورتده یازار ایدوك. شو قدر بیلورمزکه رسماً بخارا حکومتی روسیه دولتینی حمایتیده‌در. بخارانگ باش حکمرانی جنابعالی امیر حضرتلرینی امارتلری روسیه دولتی طرفیدن تصدیق قیلونه‌در. بخارانی خارجیه اشاری روسیه دولتی طرفیدن اجرا قیلونه‌در. خارجیه دولتلری: مثلاً ایران افغان ویا عثمانلی دولتلری ایله بخارا حکومتی‌نی خط وخبر قیلماغی لازم کیلسه روسیه دولتی واسطه‌سیله معامله قیلادر. بخارا اهلی خارجیه‌غه چقماقچی بولسه روسیه رجال حکومتینی رخصتی لازم. بخارا اوچون باج وپوشلینه روسیه دولتینی اختیاری ایله بولور، بیلماق کرالئ که روسچه اوقوماق ایله کشی کافر بولمایدر. ویا روسلر بزلرغه دینلرینی تعلیم بیرمایدر.

مثلا بوکون سمرقند مختلف مکتبلریده یوزدن زیاده مسلمان بالاسی باروالرنی هیچ بریغه نصارا دینینی تعلیم بیرمایدر. سمرقند «اعدادی» یعنی (گیمنازیه) مکتبیده بوکون اوندین زیاده مسلمان بالاسی بار، او جمله‌دن بری منیم اوغلوم‌در، ونه وقت که بالالرغه نصارا دینینی تعلیم بیرورلار غیر روسلرنی خواه مسلمان ویا یهودی وحتی ارمنی بولسون مکتبدن چقارادرلر. حتی نصارا عقیده‌سینی تعلیمی وقتیده یاشرین مکتبده قالگان غیر روس بالالرغه جزا بیریله‌در.

غیر روسلر روسچه اوقوگانده علم دنیوی وحیاتغه متعلق فنون اوقویدرلر.

بخارانی اورته ملّتی اوچون عوامچه سویلرمنکه: تورکلر - ایرانیلر - تورکستانیلر - قزانی واورونبورغی وکفکازیلر هم

چنانکه روسچه اوقوسه‌لر هم کافر بولمادیلر، بخاریلر هم روسچه اوقوگان ایله کافر بولمایدرلر.

افغان حکومتی ایله انگلیس دولتی آراسیده مناسبات سیاسیه موجود وهم همسایه‌در. آنگ اوچون افغانلر هندوستان انگلسیغه ونفس انگلیه‌ده اوز نفعی اوچون طلبه یوبارادر.

حالبوکه هیچ بر افغان انگلیس بولگان یوق. اینچنین بخاریلرده تورکستان ولایتیده ویا روسیه‌گه اوز نفعلری اوچون طلبه یوبارسه‌لر، خاطر جمع بولسونلرکه روس بولمایدور. شونیده یازاین: بخاری قاریندا‌شلریمز بلسونلرکه بو سوزلرنی بز مسلمانلگیمز اوچون، وبخارانگ ترقی‌سینی خواهلاگانمز اوچون یازارمز گمان قیلنماسونکه روسلر بزغه یازدرادر.

فرنگی جنابلرینی فکریغه بز هم تابع، وبز هم دیمزکه: استانبول - مصر - حتی کافکاز - وقازانغه بخارادن طلبه بارسون؛ واما بو قطارده روسچه اوقوماق اوچون تورکستان وپیتربورگده هم

زمان زمان ترقی، جهان جهان علوم
اولورمی؟ جهل ایله قابل بقای جمعیات

ختام

TÜRK TARİH K...
KÜTÜPHANE...

تورکستان کتبخانه‌سی

کتبخانه‌مزده یوقاریده یازلگان اوز نشریاتمزدن باشقه

هر تورلی تورکچه، عربچه، فارسیچه، روسچه

مکتب ومدرسه کتابلری،

تیاتر و رومان کتابلری:

تاریخ، تفسیر، حدیث وفقه علملرینه دائر

اولغ کتابلر وهر تورلی یازو اسبابلری،

خریطه واطلاسلر

الحاصل اولغ کتبخانه‌لردن تاپلادرگانماللرنکگ هر بری
کلیتلو صورتده دائما موجوددر.

بها یوزه‌سیدن
باشقه کتبخانه‌لر
رقابت قیلالماسلك
درجه‌ده ارزاندر:

اوزیمزدن تاپلمگان کتابلر بولسه باشقه یرلردن آلوب یوباروب
خریدارلریمزنی خرسند قیلمککه ممکن قدر سعی وحرکت قیلامز.
اسامی الکتبمز هم انشاءالله تیزدن نشر اولنمه کیراك.

ادریس: Стар. ТАШКЕНТЪ
махалля Хадра.
Кн. Тор. „ТУРКЕСТАНЪ".